

תואר אקדמי בתוך פחות משנה: הכירו את ה"מיקרו תואר"

"המסלול הרגיל לתואר ראשון ושני לא קדוש", אומרת פרופ' יפה זילברשץ, יו"ר הוועדה לתכנון ותקצוב של המועצה להשכלה גבוהה, בראיון ל-TheMarker ■ לדבריה, צריך לספק למידה מותאמת אישית ולגוון את האוכלוסייה שנהנית מהשכלה גבוהה

09:45 22.10.2019 מאת: **ליאור דטל**

"מהפכת הלמידה האקדמית" — כך מגדירה המועצה להשכלה גבוהה (המל"ג) את המתווה החדש ללימודים אקדמיים, שיעלה לדיון בשנת הלימודים הקרובה שתיפתח בשבוע הבא באוניברסיטאות ובמכללות. מטרת המתווה, שמוצע על ידי יו"ר הוועדה לתכנון ותקצוב (ות"ת), פרופ' יפה זילברשץ, היא להתאים את הלימודים באוניברסיטאות ובמכללות לצורכי המשק, ולפתוח אותם למגוון רחב יותר של סטודנטים. במסגרת המתווה, מוסדות ההשכלה הגבוהה יציעו שני מסלולים נוספים של לימודים אקדמיים, מלבד לימודים לתואר ראשון ושני: לימודים במסלול מקוצר (מיקרו-תואר), ולימודים של שני תארים במקביל בתוך זמן קצר יותר.

בלימודי מיקרו-תואר, סטודנטים יוכלו להירשם ללימודים אקדמיים מקוצרים וחלקיים, שבסופם יקבלו תעודה מוכרת מאוניברסיטה או ממכללה. אין מדובר בתואר אקדמי שלם, אלא במקבץ קורסים בהיקף מספק ללמידת תחום מסוים והשתלבות בעבודה בתחום זה. היקף הלימודים במסלול זה, כמו גם יוקרתם המקצועית, יהיו גדולים יותר משל השתלמות או הכשרה מקצועית. בנוסף, סטודנטים יוכלו ללמוד כמה מיקרו-תארים באופן שייחשב להם כתואר ראשון אחד, או ללמוד לכמה תארי-מיקרו בתחומים שונים לצורך התפתחות מקצועית. לפי הערכות, היקף הלימודים במיקרו-תארים יסתכם ב-20 נקודות זכות אקדמיות, ומשך הלימודים במסלול זה ינוע בין כמה חודשים לשנה, בהתאם לתחום הלימוד הנבחר.

כיום, רוב הסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה הם בגילאים 20–33, והמתווה החדש נועד להנגיש את הלימודים האקדמיים גם לתלמידי תיכון שמעוניינים להתנסות בהם, לגמלאים ולמועסקים המעוניינים בהעשרה או בהסבה מקצועית. זילברשץ מקווה כי התוכנית החדשה תגוון את אוכלוסיית הסטודנטים, תרחיב את טווח הגילאים שלהם ותגדיל את מספרם. כך, היא מאמינה, האקדמיה תישאר רלוונטית — הן לסטודנטים והן לשוק התעסוקה.

עם זאת, בשלב זה מדובר בחזון בלבד: התוכנית עדיין לא גובשה במל"ג ובוות"ת — שני הגופים שאמורים לדון בהיבטים האקדמיים והתקציביים שלה.

"הכשרה מקצועית אינה תחליף לאקדמיה"

"מחובתה של האקדמיה לבצע את ההתאמות הנדרשות ולפתוח את שערי ההשכלה הגבוהה למנעד רחב יותר של אפשרויות למידה", אומרת זילברשץ. "המהלך הזה גם יאפשר למידה לאורך החיים, ויסייע לאנשים בתהליכים של שינוי קריירה. עולם העבודה משתנה, והסטודנטים של היום כבר לא יעבדו בפירמת רואי חשבון עד גיל 67. אנשים מחליפים עבודות כל שנתיים-שלוש. זה עולם אחר והמוסדות חייבים להתכתב עם הדינמיקה הזאת, לכן עדיף שלא יהיו מקובעים בתארים שלמים וארוכים — ויאפשרו ללמד גם 'שברי' תואר. אנחנו רואים סימנים לשינויים כאלה בשטח. באוניברסיטת תל אביב, למשל, פיתחו יחידה של לימודי היי-טק שמעניקה 60 נקודות מרוכזות ברמה גבוהה שאפשר ללמוד לצד התואר הרגיל — המינימום הנדרש כדי להכשיר אדם להשתלב בתעשיית ההיי-טק".

את חושבת שהאוניברסיטאות כבר לא רלוונטיות?

"זה לא העניין. האוניברסיטאות עדיין רלוונטיות, אבל הן צריכות לחשוב מחדש על איך ומה הן מלמדות. צריך לספק לסטודנטים למידה מותאמת אישית ולהגדיל את טווח הגמישות. אי-אפשר לקחת את הדור הבא של הסטודנטים ולהכניס אותם לרובריקות של תארים מלאים. המהלך שאני מקדמת ייתן מענה לצרכים של הדור החדש. אנחנו מצפים שהקמפוסים יפתחו לעולם המודרני ולקהל רחב יותר של סטודנטים, מתלמידי תיכון ועד פנסיונרים. אולי בעתיד המהלך הזה יידרש גם כדי לשמור על הרלוונטיות של האוניברסיטאות. כיום הן יציבות, אבל צריך לחשוב גם על צורכי החברה בעתיד".

למה שמישהו ילמד מיקרו-תואר באוניברסיטה או במכללה, אם הוא יכול לעבור

הכשרה מקצועית כמו לימודי תכנות?

"המערכת האקדמית צריכה להסתכל על האלטרנטיבות שקיימות מחוץ לגופי ההשכלה הגבוהה ועל עולם הלמידה הדיגיטלית, ולהתכתב אתם. למרות זאת אני חושבת שלמכללות המקצועיות ולגופים דומים יש אתוס הוראה מאוד תכליתי וקצר מועד, ואנחנו צריכים להכשיר אנשים לא רק לטווח הקצר או לתפקיד מסוים, אלא גם לפתח אצלם קו מחשבה. קורסים באינטרנט או בתי ספר מקצועיים לא יכולים להחליף את מה שמקבלים באקדמיה. שוק העבודה מחפש משהו עמוק יותר".

את מוטרדת מהירידה במעמדו של התואר הראשון?

"לא. אני רואה שיש דרישה מאוד גדולה ללימודי תואר ראשון, ואני לא חושבת שהמוניטין והמעמד של תואר אקדמי ייפגעו. אני פשוט לא חושבת שזה הדבר הבלעדי שהאוניברסיטאות צריכות לספק. האוניברסיטאות צריכות ללמד לתארים מלאים, ולצד זה לספק אפשרויות נוספות. מטרת האוניברסיטה היא לא רק להכשיר אנשים לשוק העבודה. באוניברסיטה מייצרים את הידע ומקדמים את המחקר".

בטווח הארוך, יכול להיות שאנשים יעדיפו לימודים במסלול המקוצר על פני תארים

מלאים.

"המסלול הנוכחי של תואר ראשון ושני הוא לא קודש הקודשים ואפשר לבחון את הדברים. כרגולטורית, אני אעזור לאוניברסיטאות לעודד יוזמות בתחום. בלמידה הדיגיטלית, למשל, איפשרנו למוסדות ההשכלה הגבוהה ללמד שליש מכל קורס באמצעים דיגיטליים ומרחוק, כך שלמעשה הסטודנטים יוכלו ללמוד שליש מהתואר מהבית. כבר כיום יש כ-50 אלף סטודנטים שלומדים בקורסים דיגיטליים. כרבע מהם בגילי תיכון או מעל גיל 40, בזמן שבקמפוסים עצמם רק 10% מהסטודנטים הם בטווח הגילים הזה".

כיום אפשר ללמוד קורסים דיגיטליים מהאוניברסיטאות המובילות בעולם. אולי באמת

אין יותר טעם בלהגיע ללימודים?

"יש ביקוש הולך וגדל לקורסים הדיגיטליים של האקדמיה הישראלית, ואני מאמינה שיש חוויה משמעותית בלימודים ובמפגש בתוך הקמפוס, שאי-אפשר לתרגם לעולם הווירטואלי. בגלל זה השקענו גם בהקמת מרכזי יזמות וחדשנות בתוך המוסדות. אלו מרכזים שמפגישים אנשים מכל הדיסציפלינות, והם יכולים לשבת ולדון ברעיונות ולפתח אותם למיזמים. הדברים האלה משנים את הקמפוס והופכים אותו למקום שאתה רוצה להיות בו".

האוניברסיטאות מתקשות בשנים האחרונות להגדיל את מספר הסטודנטים לתואר

ראשון. המיקרו-תואר אמור להציל את המצב?

"לא. מספר הסטודנטים לתואר ראשון נותר יציב, והיציבות הזאת בריאה למערכת. הבעיה נובעת משינוי דמוגרפי בחברה, וכדי להתמודד איתו צריך להכניס את הסטודנטים החרדים והערבים למערכת ההשכלה הגבוהה. הצלחנו להנגיש את המערכת לסטודנטים מהחברה הערבית ואנחנו מובילים תוכנית דומה להנגשת האקדמיה לסטודנטים חרדים, כי אי-אפשר יהיה לקיים את ישראל ברמה שאנחנו מכירים כיום, אם ציבור שצפוי להיות כ-30% מאוכלוסיית המדינה לא יהיה חשוף להשכלה גבוהה".

גם במחיר של לימודים בהפרדה?

"מבחינתי, כמובן. מוסד שיש לו בעיה עם זה לא צריך ללמד בהפרדה, וזה בסדר. זאת לא צריכה להיות חובה, אבל אני תומכת בקיום מסגרות שמאפשרות להביא את החרדים לאקדמיה".

ההפרדה המגדרית במסלולים לחרדים באקדמיה ספגה ביקורת קשה, וגם לא הביאה

לתוצאות הרצויות. המל"ג עמדה ביעדי שילוב החרדים באופן חלקי בלבד.

"ובכל זאת, יש היום כ-12 אלף סטודנטים חרדים שלומדים במוסדות ההשכלה הגבוהה. אני מאוד מקווה שנגיע ליעד שקבענו, 19 אלף סטודנטים חרדים. גם בחברה הערבית היתה מורכבות גדולה אבל הצלחנו לפצח את זה: קבענו יעד שלפיו 17 מהסטודנטים ב-2022 יהיו מהחברה הערבית — והגענו ליעד הזה כבר ב-2018. כיום, 30% מהסטודנטים בשנה א' בטכניון הם מהחברה הערבית".

"במקרה של החברה החרדית, אנחנו מתמודדים עם הקושי של היעדר לימודי ליבה, וצריך לפתור את זה. המשימה שמוטלת כיום על מערכת ההשכלה הגבוהה — לקבל סטודנטים שלא למדו לימודי ליבה ולעזור להם לצלוח את כל המערכת האקדמית — היא קשה מאוד".

"העיסוק באריאל חורג מכל פרופורציה"

מאז נכנסה זילברשץ לתפקידה בוות"ת ב-2015, הובילה הוועדה שברשותה לגידול משמעותי בתקציב מערכת ההשכלה הגבוהה, שבשנה הקרובה יגיע לכ-12 מיליארד שקל.

תוכניות נוספות שיישמה זילברשץ הן קידום הטמעת קורסים דיגיטליים; תמרוץ מוסדות שיגדילו את מספר הסטודנטים בתחומי ההנדסה ומדעי המחשב (תוכנית שהפכה את לימודי ההנדסה למבוקשים ביותר בישראל כיום); הגדלת שיעור הסטודנטים מהחברה הערבית במוסדות ההשכלה הגבוהה; ותוכנית לשילוב בני הקהילה האתיופית באקדמיה. עם זאת, זילברשץ התמודדה בשנים האחרונות עם ביקורת על היחלשותה של ות"ת, בין היתר בעקבות מעורבות פוליטית של שר החינוך לשעבר, נפתלי בנט (שמינה את זילברשץ לתפקיד).

השנה האחרונה היתה קשה במיוחד לוות"ת, כשהדוגמה הבולטת ביותר היא ההחלטה לפתוח את בית הספר לרפואה ע"ש שלדון ומרים אדלסון באוניברסיטת אריאל שבשומרון — החלטה שעוררה חילוקי דעות קשים בקרב אנשי המקצוע בוות"ת.

חברי הוועדה, שאמורה להיות נקייה משיקולים פוליטיים, האשימו את שר החינוך רפי פרץ ואת בנט בהתערבות פוליטית בוטה בעבודת הוועדה, לרבות דחיפה ואישור של החלטות שנויות במחלוקת בניגוד להמלצות הוועדה וגורמי המקצוע בתוכה, בייחוד בכל הקשור להקמת הפקולטה לרפואה באריאל.

הוות"ת אמורה להיות מורכבת משבעה חברים, אך כיום היא מכהנת בהרכב חסר של ארבעה חברים בלבד וללא מנכ"ל (המנכ"ל הקודם, מתניהו אנגלמן, מונה למבקר המדינה לאחר זמן קצר בלבד בתפקיד). לפני כמה חודשים החליט השר פרץ לא להאריך את כהונתו בוועדה של פרופ' יוסי שיין מאוניברסיטת תל אביב, אחד המתנגדים להקמת הפקולטה באריאל; בעקבות כך החליט החבר הוותיק ביותר בוועדה, פרופ' ישעיהו טלמון מהטכניון, להתפטר ממנה במחאה.

למרות זאת, זילברשץ משדרת עסקים כרגיל. לדבריה, הדיווחים על הפקולטה באריאל, שבה ילמדו בשלב ראשון כ-70 סטודנטים, "יצאו מפרופורציה", וכי עבודת הוועדה ומעמדה לא נפגעו.

"הוועדה מתפקדת ב-100% אבל אנחנו שואפים להגיע להרכב של שבעה חברים כפי שקבעה הממשלה. פניתי ליועץ המשפטי לממשלה והוא נתן לנו אישור למנות שני חברים נוספים במהלך תקופת ממשלת המעבר, כנציגי האוניברסיטאות".

מה מעכב אתכם?

"עדיין לא מצאנו נציגים שיהיו מוסכמים על כל שלושת הגורמים (שר החינוך, יו"ר הוות"ת והאוניברסיטאות; ל"ד). אני מחפשת אנשים שיכירו את המערכת היטב ושייש להם תפישת עולם והבנה רחבה של המערכת המחקרית והניהולית באקדמיה. אני מקווה למצוא מועמדים שיהיו גם בתפקידים ציבוריים ומכירים את האקדמיה מזוויות שונות, ושהיו עצמאים בדעותיהם".

האם השר פרץ רוצה למנות אנשים מהמחנה שלו?

"כל מינוי יהיה על דעת השר, כי הוא גם יו"ר המל"ג וזאת זכותו, אך נמצא מועמדים שיהיו מקובלים גם על ועד ראשי האוניברסיטאות ועל כולם".

אולי פשוט מחפשים מועמדים שיסכימו להיות חותמת גומי ויאשרו את תקציב

הפקולטה לרפואה באריאל?

"אנחנו מראיינים המון אנשים. לקחתם את הסיפור של אריאל וניפחתם אותו מעבר לכל פרופורציה. זו פקולטה חשובה ואני בעד הקמתה. 70 סטודנטים נוספים לרפואה באריאל

יתרמו המון, למרות שעדיין לא יפתרו את המחסור הקיים".

אוניברסיטת אריאל תפתח בשבוע הבא את בית הספר לרפואה, באישור המל"ג — אך ללא תקציב, ללא אישור הוות"ת ובניגוד לעמדת הוועדה שבראשותך. האם לדעתך ההחלטות לגבי הפקולטה התקבלו כראוי?

"ההל"ך היה מקצועי ותקין. היתה מחלוקת מקצועית על נושאים מסוימים, ומותר שתהיה כזאת. המחלוקת המקצועית היתה על הצורך בפקולטה חדשה לרפואה לעומת האפשרות של הגדלת הפקולטות הקיימות. לאור העובדה שהפקולטות הקיימות לרפואה לא הצליחו לגדול בצורה מספקת, למרות שבמשך שנים דובר בכך — מן הראוי שנקים פקולטה חדשה וכך נגדיל מהר ככל הניתן את מספר הסטודנטים לרפואה בישראל".

ובכל זאת, כהונתם של שני חברים בוועדה הסתיימה בעקבות המהלך הזה.
"השר החליט לא להאריך את הכהונה של פרופ' יוסי שיין, שהגיעה לסיומה, ואני לא רואה שום דבר אחר חוץ מזה".

תמכת בהחלטה הזאת?

"הדברים שאמרתי לשר הם ביני לבינו".

פרופ' טלמון אמר שהוא מתפטר על רקע הפוליטיזציה בעבודת הוועדה, וטען כי היא מתאפיינת ב"מינוי חברים לפי נאמנותם לדרך רעיונית מסוימת ולא לפי כישוריהם", וכי הדבר "מעולם לא נעשה בצורה כל כך בוטה".

"פרופ' טלמון היה חבר ות"ת במשך כשש שנים. הוא היה מצוין ותרומתו למערכת לא תסולא בפז. ות"ת הוא גוף מקצועי שמסתכל בראייה רוחבית על כלל המערכת ומנותק משיקולים פוליטיים. הוועדה מורכבת מכמה חברים שכל אחד מהם הוא איש מקצוע עצמאי. ייתכן ואפילו נכון שיהיו אי-הסכמות בין חברי הוועדה, וההחלטות בה לא חייבות להתקבל פה אחד. אם מי מחברי הוועדה סבור שהתנהלות ות"ת אינה מתאימה לו, אין הוא חייב להמשיך לכהן בוועדה".

"בנט תמך במערכת ומעולם לא התערב"

"השנים האחרונות היו שנות פריחה למערכת, שהגיעה להישגים מצוינים", אומרת זילברשץ. "בתקופתו כשר חינוך, בנט תמך במערכת ומעולם לא התערב בעבודה שלנו. הוא הבין את הצרכים של מערכת ההשכלה הגבוהה והות"ת שמרה על העצמאות ועל הרלוונטיות שלה".

מה לגבי התבטאויותיו של בנט על "קרטל האוניברסיטאות"?

"למרות השימוש במונח הזה, בנט דאג, תמך ועודד את מערכת ההשכלה הגבוהה והאוניברסיטאות. הוא הגיע מעולם ההייטק והבין מה המשמעות של האוניברסיטאות והמחקר".

את חושבת שהאוניברסיטאות הן קרטל?

"ממש לא. אני חושבת שקיימת תחרות מאוד גדולה ביניהן, במחקר וגם על סטודנטים ועל כספי תרומות. אני ממש מרגישה את התחרות ביניהן, ולכן לא יכול להיות שהן קרטל".

באחרונה קרס המרכז ללימודים אקדמיים (מל"א) באור יהודה. יש עוד מכללות

בישראל שנמצאות על סף קריסה?

"אנחנו תמיד עם היד על הדופק ובודקים כל הזמן את היציבות הפיננסית של כל המוסדות. יש לנו מנגנון שלם של בקרה ואם נדלקת נורה אדומה, אנחנו פועלים מיד. גם את המרכז האקדמי באור יהודה ליוונו במשך תקופה ארוכה. נכון לעכשיו אין עוד נורות אדומות לגבי מוסדות אחרים.

"העובדה שמוסדות אקדמיים שאינם מנוהלים טוב לא שורדים בכל מחיר — היא נקודת זכות לתהליך האכיפה שלנו. הדאגה לסטודנטים היא נר לרגלינו ומה שמוביל אותנו בתהליכי קבלת החלטות במקרים כאלה".

כשמדברים על המחקר באקדמיה ותרומות לתעשייה אי אפשר להתעלם מבריחת המוחות - אלפי חוקרים ישראלים שעובדים בחו"ל ומתקשים לחזור לארץ, גם אם הם רוצים.

"אני תופשת את מה שמכונה 'בריחת מוחות' בצורה יותר רחבה. אני לא חושבת שאנחנו צריכים לרוץ אחרי כל אקדמאי שנסע לחו"ל ולא חזר. אנחנו צריכים להפוך את מדינת ישראל למקום שמביא מוחות מכל העולם. המוטו שלנו הוא פיתוח בינלאומיות, והפיכת ישראל למקום ששוב סטודנטים וחוקרים מכל העולם. יש לנו פרויקט רב-שנתי שנקרא

Study in Israel (ללמוד בישראל). אנחנו רוצים לראות כאן אנשים מכל העולם בלימודים אקדמיים, מרצים מחו"ל ופוסט דוקטורנטים".

אבל מה עם המוחות הישראליים שבחו"ל? אולי הם מתקשים לחזור בגלל המחסור בתקנים ומשום שהשכר שיקבלו פה נמוך מאוד בהשוואה למדינות אחרות?

"פערי השכר הם לא הבעיה. היום אפשר לחיות ולהתפרנס באקדמיה בישראל עם המשכורות והתמריצים הקיימים. חוקרים יחזרו ויגיעו לארץ בזכות ההשקעה שאנחנו מקדמים בתשתיות המחקר".

גם מענקי המחקר שניתנים בישראל קטנים מאוד בהשוואה למקובל בארה"ב ובמדינות המובילות באירופה.

"ממש לא. מענקי המחקר בתוכניות הדגל שלנו (בתחומי מדעי הנתונים, רפואה מותאמת אישית ומדעי קוונטים; ל"ד) גבוהים מאוד. בנוסף אפשר לקבל מענקים מכל העולם, כמו למשל דרך קרן המחקר האירופית שמעניקה מענקים בהיקף גבוה מאוד לחוקרים ישראלים. בעשור האחרון הכפלנו את תקציב הקרן הלאומית הישראלית למדעים. חוקרים ישראלים יכולים לזכות כאן במענקי מחקר נדיבים מאוד".